

Американська осінь

Володимир Приймак

Валізи спаковано, посиділи перед дорогою, і на вокзал. Попри святу батьківську місію, яку мали здійснити, віддати те, що ще належало, дітям, яких не бачили мало не десятиліття, ця наша ідея тверезила розум. Як подолати шлях через моря, коли мороз по шкірі лише від думки. Степан, уже також немолодий водій, але завжди елегантний, такий собі аристократ серед автобусників, кольнув, як викладав бесаги.

— А в цій, найбільшій, долари...

Вона й справді була велика, бесага, з двома ручками на два замки, я насилу витяг з багажника. Степан не вгадав, всі долари помістилися в лівій нагрудній кишені, надійно зашнурованій замочком і зашпилені шпилькою. Як і порадили бувалі в бувальцях заробітчани. Вони, щоправда, розповідали і про інші надійні канали, але я ними вирішив не користуватись. А Степан щось знав, щодня в дорозі, життя пішло далеко вперед, певно, є такі, що перевозять бесагами, прикинув, мабуть, що і я можу.

— Степ!..

Він був останнім, хто, так виходило, проводжав мене тут, на станіславському вокзалі.

— Долари в кишені...

Ми стояли позад його автобуса, що через годину-другу знову вирушить на Городенку, і він сміявся. Може повірив, а може, ні. Я взяв за шлейки, жінка завдала на плечі, ще дві — в руки, і ми пішли до стоянки таксі. Колись ще так ходили по наших селах закарпатці.

— Афіни!.. Афіни!..

— Решта!..

— Бо я їду до Будапешта...

Таксі мало відвезти нас на північний вокзал. Чекали довго, суцільні затори, таксист був злий.

— Не ставай на підніжку!..

— Та яка підніжка, я ще до машини не дійшов!..

— Акуратно з тими торбами, не задерай там багажник!..

У Варшаві такий же таксист, але поляк, хутко взявся за клунки, йому допоміг ще хлопака, що стояв збоку, азійської зовнішності, не то монгол, не то казах.

— Бардзо прошем!..

— Бардзо дзенькуєм...

— Фридерика Шопена?..

— Фридерика Шопена...

Я кайфую від Варшави, центр міста, а довкола луги. В нас шпаровиті забудовники

давно б забудували. І ніхто б не подивувався, стільки народу по закордонах, на житло попит, як не потіснити луги, коли вони просто пустують. У Франківську нема як дихнути від тих забудов. З тим нашим таксистом вибиралися з центру дворами, Галицька стояла безнадійно. Висотки, висотки, висотки. І де лише їх не натикано. А у Варшаві, як виявляється, не підеш до мера з конвертом, тому не буде ніхто на тротуарі. Виглядає на те, що конверти тут просто не ходять. Така, як це для нас, незрозуміла дійсність. Без понять.

Усі ми тісно прив'язані до місця, де народилися, до своїх рідних країв, відірватись від яких здебільшого важко, а то й неможливо. Дітей Всесвіту, які, де не посій, там приживуться, мабуть, не так і багато. За два дні до відльоту, а чи просто від'їзду спершу до Польщі, я поїхав у рідне село. Довго ходив цвинтарем, там мама і тато, велика родина, всі наші з села, яких знав молодими, а кого трохи літніми, але яких пам'ятав, там дід Дмитро. Так уже вийшло, що з ним ми не бачились, я народився лише через десять років, як діда не стало. Загинув він березневої ночі, убієнним невинно, до кінця тої війни залишалося рік і два місяці, вже нецілих. Мені випало гарне життя, я мав багато чого, доля не обділила ні благами, ні успіхами, я знав солодкий смак вершин і гіркий щем падінь. Чого не знав я, чого не спізнав, чого не відчув? Звичайно, його. Я не бачив його очей, не чув голосу, не взяв він на руки, не повів за руку, як вели своїх інші. Дід не сказав мені того головного, що мав він сказати. Але, я це знаю, він мене захищав у найскладніші моменти, коли захистити вже не було кому. Приходив мій дід. Зрозуміло, я знав, що мене кличе в ці далекі світи, яка зірка на небі, де зобов'язаний був побувати. Тому плив цей лайнер автобус, двоповерховий, суперлюкс, з двома місцями нашими над водіями і вікнами, що впиралися в дорогу, де замріяно і з тихою задумою зникали вдалині золотаві вересневі простори. Автобус мовчав. Були це вже не біженці, від яких вигиналися кордони навесні, але й не безтурботні мандрівники. Тимчасово переміщені особи, такий статус.

Вони вже звикли до нових обставин, змирилися, і тепер час від часу курсували через кордон туди й назад. Ближче до Львова розмірзались поволі. Молода сусідка, що через крісло, взяла до рук телефон.

— Ну, я поїхала...

— Ха-ха-ха...

— Та я в переносному....

— А може, й прямому...

— А як тут не поїдеш?!

Потім розмовляла півтихо, певно, що з мамою.

— Данка не плакала?..

— Мам, ну ти скажи їй, що цей раз
ненадовго...

— До Нового року...

— Навіть ні, не до Нового, там у них

Різдво 25-го, то і я до 25-го...

— А малий?..

— Дай йому той конструктор, той, що на Миколая, він там у шафі вгорі, а до Миколая ще передам...

— Мам, ти що, плачеш?..

— Ну, перестань... Ще лише цього нам бракувало...

— Ми сильні, мамо!.. Сильні!..

— Минаємо Львів, як пройдемо кордон, наберу, поцілуй їх від мене...

Львів світився міриадами панських своїх ліхтарів. Заїжджали з боку Дублян, де колись вчилися всі мої друзі в сільськогосподарському. Через ліс там Брюховичі, де пройшла наша студентська молодість, королівський Брюховицький ліс. Там я вперше побачив "Карпати" і великого Лобановського, який, так судилося, починав все зі Львова. Він сидів дуже далеко, туди ледь добивали промені прожекторів, але на трибуні пішло ніби пошесть.

— Лобановський...

Ці всі тріумфи, аж до Мехіко, де сколихнеться світ, будуть попереду. А там, у Львові, буде безбарвний матч, який нічого не вирішував і не продемонстрував нічого. Лиш по закінченні пливла ріка народу, як це постійно з "Дружби", і вів за собою всіх кульгавий чоловік, що був поводитирем. Василь, студентський мій товариш, зупинився серед цієї ріки.

— Знаєш, Приймак, чого найбільше я хочу?..

— Чого...

— Як умру, аби за мною йшла така ріка народу...

— Вася, ти будеш безсмертним!..

Сміялися друзі. Ще тут, у Львові, ходили ми за Івасюком і рвали на собі сорочки на його могилі на самі Зелені свята. Листок з арифметичного зошита з до банально простими словами. "Спасибі, брате, за любов нетлінну до рідної української землі. Вовік твою "Червону руту" співати будуть солов'ї. Тріо Маренич". Листок хтось зранку клав на вінки, а ввечері забирав. І так всі дні до пізньої тієї осені. Мареничів тоді не вбили, на їх машину за Львовом на волинській трасі наїхав якийсь тип. Той замах був невдалим. Через декілька років потому приїхав зі Львова до Городенки Білозір і привіз ансамбль "Ватру". З тих пісень Україна вже промовляла. Такими до межі відчайдушними були ті хлопці зі Львова. А Фридерика Шопена — це аеропорт у Варшаві. Шикарний аеропорт, повітряна гавань, мабуть, одна з кращих в Європі. Фридерик Шопен, він за талантом, віком прожитих років на Землі, не так і далеко від наших Володимира Івасюка і Ігоря Білозіра. Геніальний поляк, що створив немало шедеврів, "Вальс дощу", який, прийде час, переверне душу мені. Але, знаєте, що я подумав, як сідав на літак у Варшаві? Де наш аеропорт імені Володимира Івасюка? А

Ігоря Білозіра? Вони для нас чим не такі, як Фридерик Шопен для Польщі? А вміють поляки пошанувати своїх геніїв, віддати почесні, увіковічнити, залишити у пам'яті для поколінь. А ми?..

— Хто ми?.. Яких батьків?.. Чиї сини?..

Споконвічна наша риторика. В Польщі я був напочатку дев'ядесятих, пензлики, свердлики і, головне, каністрами спирт, у необмеженій кількості. Той базар у містечку, що між Ряшевом і Краковом, гудів з досвітку. Польки блондинки-обманки із ще намальованими губами сиділи розгублено над своїм крамом і не знали, що з цим робити. Місько, що позбувся роботи, так, як розпалася партія в нас, був дуже озлоблений. Залишав свої пензлики на дітлахів, йшов до автобуса, там він гасив. А згодом, уже під мухою, проходив уздовж рядами.

— Валенса!..

Долинали з різних кінців базару його розкатисте, грізне як грім.

— Валенса!..

Валенсу Польща тоді проклєнала, це він з його Солідарністю привів їх на ці ниці базари. Шокова терапія.

— Валенса!..

Польща не знала тоді, що це наш Місько з Городенки грає політики тут, а заодно збиткується з них. Але Польща прорвалася.

Ці блондинки з базару під Краковом, склавши першу копійку, рушили згодом до німців, чоловіки — до Англії, а там до Америки. Пішов рух, який дав новий поштовх, зробив Польщу, як тепер кажуть вони, знову великою. Створили самі себе, думаю, і ті дітлахи наші, що прямо з школи почали тут бізнес, життєві університети. Це був цілий автобус семи-восьмикласників з Мишина під Коломиєю, і нас, там кілька старших. Пригадую, повертались після полудня в готель своїм автобусом.

— О!..

Показували через вікно школярки.

— Наша горілка...

На тротуарі лежав поляк. Сонце лише хилилося на захід, та пражило немилосердно. Поляк у білих споднях і попросованій на кант на рукавах сорочці. В цей час завжди дзвонили дзвони в цьому місті, кликали на вечірню. Я думаю, піднявся і той поляк, що десь переборщив тоді. З ким не буває. Тепер Польща вражає, починаючи від самого кордону. Акуратні хатини довершеної архітектури. Нема чвораків, як це в нас, ні тих замків, як це під Мукачево й Хустом, де ближче до митниці. Нема парканів, двометрових мурів і кованих брам, городенківські ковалі там потенційні банкрути. Перед хатою зелена полянка і квіти. За ці роки Польща здійснила революцію в транспортній інфраструктурі. Автошляхи там просто розкішні, розділені полоси просторими зеленими лугами. Варіанти, коли лоб у лоб, виключено. А наш автобус простояв у пробці неподалеку Ямниці годин дві, аварія, фура розчавила фуру. Українська інфраструктура автошляхів не готова до теперішніх транспортних потоків. Про неї треба було думати принаймні на початку нульових, але тоді були інші гульки.

Тепер пізно, тепер безнадійно відстали і дорожні пригоди збирають кривавий свій урожай. Польща, мабуть, немає тих чорноземів, що в нас, але Польща дбайливо газдує. Ці тюки-сувої сіна на неужитках скільки око сягає, від обрію до обрію. В Польщі не п'ють молока з порошків і не знають, що таке ковбаса з сої.

— Шляхта!..

І без іронії й сарказму. Велика

наша трагедія в тому, що Європейський чемпіонат проводили ми разом, і була Україна тоді кращою, а тепер у них Щенсний, і Левандовський забив, і, не соромлячись, заплакав, і як вони всі виглядали. Який поступ вперед. На летовищі вежа у вигляді футбольного м'яча і це пам'ять про час, який для нас уже далеко позаду. Наближався час до відльоту, ми опинились у зоні контролю і я настирливо став розбиратись у безкінечних табло. Ніби знайшов наш термінал, підійшов ближче, простягнув руку до ручки.

— Юж!.. Юж!..

Прямо на мене біг молодий хлопець у чорнім костюмі, галстуку, з бейжиком "секуріті".

— Юж!..

— Ні-ні...

Я підняв руки.

— Я — не терорист...

"Секуріті" зачепив стрічку на двері і сказав уже дещо поблажливіше.

— Юж...

Підійшов чоловік, усміхаючись.

— Ви з України...

— З України!..

— Я бачу по паспорту...

Я тримав у руках паспорти.

— В Чикаго?..

— В Чикаго!..

— І я, діти там, не був кілька років, їду до них...

Так ми стали мало не братами з цим чоловіком, моїм однолітком, поєднані спільною долею подорожі. Розповів усе про себе, сам зробив вікна й двері до хати, двоповерхова в нього в Червонограді. А є ще квартира у Львові. Крім того, багато років відпрацював на автобусі. І про дітей, найкращих, мають бізнес в Америці.

— Ну, а ви?..

— Я — журналіст...

— Та це ви, журналісти, запалили війну...

— Послухайте, ну ось ви такий мудрий

чоловік. Як могли ви повестися на всі ці його канали? Ви що, не бачили, що, маніпулюючи вами, він рвався до влади і до своїх мільярдів? Ви йшли, голосували і вели

вас інформаційні кілери...

— Я не про них, і не про нього, я про

Скабееву...

— Скабеева... Скабеева — сука...

— Сука...

У літаку подали навушники і я, скільки міг, слухав Кшиштова Кравчика, пісні якого крутились у пам'яті з юності, та "Червоні гітари".

— ... Бо за єдною сіней далей друга даль,

не спочнеми, нем дойдеми...

Летів наш Боїнг і летів за нами час. І у Чикаго, коли ми сідали, полив дощ, несподівано знялася буря, і літак пішов на друге коло, гарненька полька, яка сиділа з нами в ряд, зціпила зуби й перехрестилася.

Сідали натужно, літак котився по злітній смузі довго, і ми аплодували. А потім командир борту бажав щасливого перебування в США і голос його був втомленим. І не таким піднесенням як у Варшаві. А потім, уже в терміналі, перед нами відчинилися двері, а там, за дверима, стояли наші діти. Світилися вогні й вони світилися від щастя. І ми бігли до них з своїми сумками. І було все ніби в сні.

— Мамо!.. Тату!..

— Дитино!..

— Яка же ти гарна у нас!..

— А ви ще нічого!..

— Ще ого-го!..

— Та куди вже там?..

— Ну-ну, не прибіднюйтесь...

Так відкривали ми свою Америку. А вже перше, що впало тут в око, жодного на дорогах, який би спішив, лихачив, крутив пальцем біля виска на світлофорах, мотюкався через вікно, чи показував середній палець, або зігнуту руку в лікті. Зупинка задовго до пішохідного переходу, було навіть незручно, я ще далеко на тротуарі, а він уже зупинився, привітно киває рукою, всміхається.

— Прошу-прошу, велком...

У Городенці їхали якось з Даньом, спішити не було куди, але він гнав. Такий, як і тут, перехід коло старої пошти, жінка вийшла з автобуса, що приїхав з села, заступила безпечно на перехід. Але Даньо її наздогнав. Жінка скинулась, пережила, певно, що найбільший свій стрес за життя, стала як вкопана, тільки зойкнула, знявши руки.

— Та йди, чо' ти кричиш...

Сказав Даньо, і, все-таки, її пропустив. А з Дорком їхали до Івано-Франківська. В Клубівцях дорога довга, пішохідних переходів вісім, а може, дев'ять. Якраз на дев'ятому, на виході з села, де стежка береться в поле, з'явився чоловік. Тривала вже не перший місяць Революція гідності і він вирішив скористатися законним правом пішохода, ступив на перехід. А Дорко поспішав і не збирався скидати хід, пішов на всіх парах на пішохода. Той, незважаючи на революційне піднесення, розгубився. Він

зупинився і в повній паніці почав давати задню. Та Дорко подібного не врахував, тому взяв уприпул справа і вилетів аж на обочину, де на городі люди якраз кропили колорадських жуків.

Пішоходів тут, щоправда, майже нема, всі на машинах, абсолютно нових, світових брендів, але ті, що трапляються, обов'язково всміхнуться.

— Хай!..

— Хай!..

Всміхаюся і я, і таке враження, що мене знають. Наші люди зацофані й злі, в них вічні клопоти й вічні проблеми. Раніше ще були приємні хвилини, як корова в сусіда заслабне. Тепер корів ніхто не тримає. Ходжу по Америці та й думаю, що, як підростав, не було, аби хтось кого проминув, і не привітав.

— Слава Ісусу Христу!..

Пройдіться по Городенці тепер, порахуйте тих, хто привітає вас, чи привітається з вами.

Я не бачив там п'яних. Наприкінці вересня, так прийнято, всі вирушають на поле, своєрідний день урожаю. Віддають на поталу неосяжні простори некошеної конюшини, рядами, до безкінечності, паркуються на них автомобілі. Поруч величезна, як би колись у нас, виставка досягнень у сільському господарстві. Все, що вродило. В ангарах — техніка, сучасна і та, з якої Америка починала. Перші Джон Діри, комбайни й трактори. Джон Дір починав шлях у життя і в історію в Іллінойсі. Хмара народу, атракціони, ярмарка, кухня, де можна взяти гарячі ковбаски, картоплю фрі, інші польові делікатеси.

— А пиво?..

— Пива нема...

Пиво не прийнято, не кажучи про щось міцніше. Відразу спав там на згадку такий фестиваль у сусідньому містечку із Городенкою, "Фестиваль яблука", якимось

таку він мав назву. Я спізнився, приїхав близько одинадцятої, а рух ішов уже той. Пили так, як при кінці світу. На трибуні стояли місцевий голова, маленький на зріст, але такий собі гудзуватий, і голова з області, високий, у затісному, як виглядало, піджаку. Вони ще щось там говорили, але ніхто нічого вже не чув. Оксана, молода діваха, що була в голови за секретарку, волочила на собі поміж рядами якогось київського бичка із президентської адміністрації, він лапав її за непристойні всі місця і безперестанку лизав не то обличчя, не то шию. Оксана не відпиралася, а чим далі розохочувалася. Вовка, що приїхав усе це висвітлювати, плюнув їм услід.

— Агій на вас!..

Така різниця між нами і Америкою.

Але я думаю, якби лизав там хто кого тепер, то, певно, що хлоп хлопа. В них це вітається, і на офіційному державному рівні. Жінка мер у них там лесбіянка, коли говорили про це, то без осуду і срамоти, а навіть і з пошаною. Так у нас колись могли говорити хіба про Героїв Соціалістичної Праці, такий тепер у них, американців, гонор.

Не бачив церков, великі храми за десятки кілометрів у Чикаго. Я був у соборі, де

моляться українці, дуже гарний собор, свята літургія, а в нас, у мережі, шириться відео, де хлопаки в київській церкві стоять на престолах, рубають у бубни "Чоботи, чоботи з бугая", а молоді дівки у виставках та горщиках підкидають когось там у рясі.

Наступного дня після приїзду нас чекала головна зустріч. Ще раненько почули, як сходами вниз залопотіли малі ноженята. Він ввійшов, оглянув нас і став довкола бігати. Так внучка Юлечка, як була ще маленькою, зустрічала з Англії тата. Він приїхав, надійшов з автовокзалу в Городенці, а вона серед вулиці стала його обігати, згадали й почали сміятись.

— Це, напевно, родинне...

Юлія виросла, вчиться, опановує медицину, й працює. Так вимагають непрості американські обставини. Дві валізи, які ми притягли через океан, були для нього. Акордеони, один дитячий, як іграшка, другий — професіональний інструмент, німецький бренд.

— Другий — років так через п'ять...

Казав я, а він слухав.

— Підростеш, і батьки віддадуть тебе до музичної школи, добре?..

— Добре!..

Той, що дитячий, взяв з собою до школи-садка. Коли прийшли вже його забирати, виховательки-вчительки хвалили.

— О!.. Піано!.. Піано!..

І здіймали вказівний палець. Наш малий внучок говорив їм, що ми дідусь і бабуся, приїхали з України, що там війна, вони похитували головами.

— Але вони не знають мови...

Казав він англійською і вони доброзичливо всміхались, а ми, склавши човником руки, схилялись у поклони, як китайці, корейці, а чи японці. Потім ці презентації наші тривали у парках, де ми водили його на ігрові майданчики. Він підбігав до таких, як і ми, дідусів і бабусь, що приводили сюди внуків, оповідав, ми чітко вловлювали лише одне слово "піано", і вони привітно кивали нам головами.

— Хай!..

— Хай!..

Він всміхався і я бачив у ньому свата — другого його дідуся. Свата не стало давно, він поїхав до батьків у село, помагати копати картоплю, повернувся, і все. Наша дорога проходила через село свата, справа там церква і цвинтар. Я вклонився з автобуса і помолився.

— Я поцілую від вас його, свате...

Безперестанку бігав наш внучок з такими, як сам, бешкетниками, а я мучився в здогадах, де я бачив цей хід, хто ходив на цій землі ще так. Мама! Мої мама! Так ходили вони.

— Ну ось, мамо, не минає нічого в цій

землі, все живе, все триває, життя наше вічне і коло його безкінечне...

А ще в один з днів ми поїхали разом у місто Чикаго, де вперше я побачив архітектуру хмарочосів. Бував у Києві, бачив якогось бовдура на пагорбі. А далі зморозив щось Льонко-космос. Як виявляється, гроші не всім допомагають. І ось шедевр, чіткі лінії, витончене мистецтво, політ людської мислі. TRUMP. Великі люди великі в усьому! Оля, донька, каже:

— Ану, станьте, я вас сфотографую...

Ми з онуком на фоні ще одного хмарочоса, за плечима у нас Chicago Tribune. Все життя відпрацював у газетах, вони були маленькі, але я дорожив ними. Чи шкодую за тим, що не довелось підніматися ліфтами на таку висоту? Не знаю. Чи хотів би, щоб мій онучок працював у цій хмарочосі? Думаю, ні. Я без столяра і водія автобуса з Червонограда знав і знаю, що творили і творять на світі не завжди чесні і відповідальні журналісти. Роками повертався з роботи і ночами бачив у вікнах ці голубі вогники телевізійних екранів. Я знав, у яку пропасть ведуть їх господарів небезпечно улесливі ці голоси. В Америці мало хто дивиться телевизор, хіба діти мультфільми. Погасли екрани у вікнах і в нас. Маса людей розтворилася по закордонах, інші — не вірять, а може, все зрозуміли. Війна, апогей глобальних маніпуляцій. А Америка, що? Америка абсолютно завершена, Польща всього лише слаба її тінь.

Тут міста, де ми жили і через які проїжджали, суцільні парки, доглянуті простори, бездоганно покошені й прибрані. З того часу, як доплив сюди перший ірландець і кинув свого капелюха, позначивши цим скільки землі його, минули століття. Двісті років Америка не знала війни на своїй території, вона розвивається і примножує набуте від покоління до покоління. Але в Америки своя порохова бочка і конспірологічний прогноз, як будуть тікати всі звідси, чув, як не дивно, і тут. Непевний цей світ наш, непевний й підступний. У цей хмарочос, Chicago Tribune, проведуть ліфтом у кабінет з видом на озеро Мічиган, а там прийде хазяїн. І правим буде знайомий з Червонограда. Журналістам у цій країні непросто, вибір у них невеликий. Найбільший з них, і не тільки в Америці, Ернест Хемінгуей. Він покінчив життя самогубством.

У нас із внучком була велика золотиста осінь. Листя побагряніло за одну ніч, вранці прокинулись, а довкола заграва. Через якийсь час воно опадало і щодня ми мали роботу. Я брав до рук грабельки, він складав у великі мішки й трамбував.

— Газдуньо!.. Хвалила бабуса.

— Газдуньо...

Кожного понеділка приїжджали великі машини, спочатку одна, потім друга, забирали все посортоване. А потім ми грали у футбол і мали світовий чемпіонат. Фаворитом у нас була Аргентина. Яскрава гра її, видовищна й безкомпромісна. Я не визнавав команд, які скуповували гравців у Африці і видавали їх за французів. Як і політики в футболі з пов'язками за ЛГБТ, тому не шкода було данців, ні бельгійців, ні німців з іспанцями. Він прибігав до мене.

— Ніколас!.. Він сказав Ніколас!..

У збірній Аргентини три футболісти з ім'ям Ніколас.

— Один — тут, один — у телевизорі...

— Три — в телевізорі...

— Три...

А там настав день, коли востаннє забирали його з школи. Він показав рукою на схід.

— Там Україна?..

— Там Україна...

Трохи проїхав у візочку, а потім підійшов і підняв руки.

— На руці...

Ще до поїздки мені снівся цей сон, я несу його, а він обняв мене міцно ручками. Тепер ми йшли і мали розмову.

— Дивись, ти виростеш і приїдеш в

Україну. Там є така хатка, як у вас тут, перед хатою велика черешня, а в саду вишні і яблуні, які розцвітають з весною...

— А ти там будеш?..

— Ну, як тобі сказати...

— Ми будемо плакати за тобою...

— Що я тебе попрошу: аби ви не

продавали все те, нехай це буде родинним гніздечком для вас усіх...

— Як для пташок?..

— Як для пташок...

— Я не продам...

На середині дороги бабуся наполягала.

— Нікусику! Сідай на візочок, дідуся
ноги болять...

Та які ноги! Ніякі ноги мене не боліли. Ми йшли і я чув його тихе дихання. Ближче до хати відчув, що він засинає. Легенько ввійшли до кімнати, поклав його на ліжечко, зняв черевички і курточку, накрив одіялом.

— Молочка...

— Зараз-зараз...

Він повернувся набік і всміхнувся ввісні.

Аеропорт О'Хара. Це інша планета й яскрава картина Всесвіту. Наш літак відірвався від злітної смуги, зробив розворот і піднявся над озером Мічиган. Кожна хвиля і кожна миля відтепер наближали нас додому. Але половина наших сердець залишалася тут. Фридерик Шопен помирає у 39, його батько був француз і ховали його в Франції. А своє серце заповів Фридерик Польщі. Класик. Хоча все це відносно тепер, через дві сотні літ, тепер інша музика, інші уподобання. В "Червоної руті", якщо брати від 68-го року, мільйони прихильників серед людства планети. При посадці ми прорізали хмару суцільної води в небі, на Варшаву падав проливний дощ. Командир дивовижно плавно посадив Боїнг і звернувся до нас задушевною мовою. Я подумав, який голос втратило польське радіо! А тоді в літаку стихло все і умиротворено полинула ця мелодія, "Вальс дощу". Було це й зворушливо, і романтично. Та, думаю, не

менші емоції викликав би за подібних обставин "Перший сніг" Ігоря Білозіра, ясна річ, в Україні.

На третій день по приїзді я пішов до міста щось прикупити. На чітко розмальованому пішохідному переході коло першої школи ще пропустив справа якийсь автомобіль, який, як виглядало, дуже спішив, а тоді рушив.

— Командір!..

Почув за спиною, коли перейшов.

— Командір!.. У мене нема гальмів...

Я оглянувся, він висунув голову з вікна зеленого "Москвича".

— Ти що, ку-ку?..

— Ку-ку... А якби в мене не було гальмів,

а ти навіть не подивився в мій бік...

Під магазином збоку стояв якийсь зівака і сміявся. Сміявся він, звичайно, з мене.